

Araştırma Makalesi

Fen Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Kaygıları ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi

Reviewing of Science High School Final Year Students' Opinions on Occupational Anxiety

Research Article

Ali Rıza YAVRUTÜRK¹

Karamanoğlu Mehmetbey
Uluslararası Eğitim
Araştırmaları Dergisi

Haziran, 2023
Cilt 5, Sayı 1
Sayfalar: 1-11
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Sorumlu Yazar

Makale Bilgileri

Geliş : 12.12.2022
Kabul : 14.03.2023

DOI: 1047770/ukmead.1217778

Özet

Bu araştırmanın amacı, fen lisesi son sınıf öğrencilerinin mesleki kaygıları ile ilgili görüşlerinin incelenmesidir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırma, fenomenoloji deseni ile yürütülmüştür. Bu çalışmada ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Buna göre araştırmanın çalışma grubu Orta Karadeniz bölgesinde bulunan bir ilçenin fen lisesinde öğrenim gören 12 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formundan elde edilen veriler kategoriler, kodlar ve frekans değerleri belirtilerek tablolaştırılmış ve ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur. Araştırma sonucunda, öğrencilerin mesleki kaygıyı farklı kategoride tanımladıkları, mesleki kaygının nedenleri ve etkileri hakkında veriler elde edilmiştir. Öğrencilerin kariyer kaygısını mesleki eğitim, gelecek beklentisi, mesleki değer ve mesleki sorumluluk kategori kapsamında ele aldıkları ve mesleki kaygıyı gelecek kaygısı ile daha çok ilişkilendirdikleri görülmüştür. Araştırma bulguları alan yazındaki bulgular eşliğinde tartışılmış ve çalışmanın bulgularından yola çıkılarak, eğitim paydaşlarına yönelik öneriler ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Fen lisesi öğrencileri, kariyer gelişimi, kariyer kaygısı

Abstract

The purpose of this research is to examine the opinions of science high school senior students about their professional anxiety. This research, in which the qualitative research method was used, was carried out with the phenomenology design. In this study, criterion sampling technique was used. Accordingly, the study group of the research consists of 12 students studying at science high school in town in the Central Black Sea region. A semi-structured interview form developed by the researchers was used as data collection tool. As result of the research, data were obtained about reasons and effects of professional anxiety, which students defined occupational anxiety in different categories. It has been observed that students consider career anxiety within the scope of vocational education, future expectation, professional value and professional responsibility, and they associate professional anxiety more with future anxiety. The research findings were discussed in the light the findings in literature and suggestions for education stakeholders were put forward based on the findings of the study.

Career anxiety, career development, science high school students **Keywords**

International Journal of
Karamanoğlu Mehmetbey
Educational Research

June, 2023
Volume 5, No 1
Pages: 1-11
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Corresponding author

Article Info:

Received : 12.12.2023
Accepted : 14.03.2023
DOI: 1047770/ukmead.1217778

¹Milli Eğitim Bakanlığı, Zile Fen Lisesi, Tokat, a.r_yavruturk@outlook.com

GİRİŞ

Kariyer gelişimi süreci bireyin erken çocukluk döneminden başlayan, yaşamın sonuna kadar devam eden ve birçok faktörden etkilenen karmaşık bir süreçtir (Gottfredson, 2002; Ünsal, 2014). Birçok araştırmacıya göre (Akkoç, 2012; Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2003; Alkan, 2014; Ayyıldız, 2015; Campagna ve Curtis, 2007; Çatır ve Karaçor, 2016) kariyer gelişimi, bireyin mesleklerin farkına varmasıyla başlayan ve emeklilik sonrasına kadar devam eden, yaşam boyu ilerleme, gerileme ve duraksamalardan oluşan dinamik bir süreçtir. Kariyer gelişim sürecinde bireyler, ergenlik döneminde yaşamış oldukları çevrelerini, mesleki rollerini ve mesleki etkinlikleri keşfetmektedirler (Vignoli, 2015). Ergenlik döneminde bireyler mesleki kararlarını, ilgi, yetenek ve içinde bulunduğu sosyo ekonomik durumlarına göre belirledikleri söylenebilir (Kuzgun, 2014; Ünsal, 2014). Ortaöğretim dönemi, bireylerin meslekler hakkında araştırma yapma, karar verme ve mesleğe hazırlanma sürecini kendi içinde barındırdığı için mesleki açıdan oldukça önemli bir dönemdir (Çatır ve Karaçor, 2016; Daniel, Stewart, Stupnisky, Perry ve LoVerso, 2011; Demiriz ve Ulutaş, 2003). Bu bağlamda, ortaöğretim dönemi bireyin mesleki araştırma ve karar verme sürecinde merkezi bir role sahiptir (Eryılmaz ve Mutlu, 2017).

Mesleki bağlamda günümüzde bilgi iletişim teknolojilerinin hızlı bir şekilde gelişmesi, mesleki bilgilerin hem daha çok üretilmesine hem de daha hızlı yayılmasına imkan sağlamıştır (Gökçe ve Traş, 2017; Gürsoy, 2006). Bu durum, bireylerin mesleki alanda yeni beceriler kazanmalarını ve değişen dünyaya ayak uydurmalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenledir ki, meslek seçimi ve kariyer süreci açısından günümüzde oldukça zorlu bir süreç olarak görülmektedir (Gökçe ve Traş, 2017). Bu bağlamda, bireylerin kendilerini gelecekteki dünyaya hazırlarken, hangi becerilere sahip olmaları gerektiği günümüzde daha çok önem kazanmaktadır. Ortaöğretim öğrencilerinin büyük bir kısmı ortaöğretime bitirdikleri zaman, meslek seçimi konusunda önemli ölçüde kaygı yaşadıkları görülmektedir (Kuzgun, 2014). Mesleki kararların bir kısmının geri dönülemez olduğu (Özyürek, 2013) göz önüne alındığında, mesleki karar değişikliklerinin hem zaman hem de emek kaybına neden olması bireylerin bu konuda daha çok kaygı yaşamalarına neden olduğunu araştırmacılar (Gökçe ve Traş, 2017; Karakaş, 2013; Kuzgun, 2014; Öztemel, 2012) tarafından ortaya konulmuştur. Öğrencilerin mesleki tercihte bulunma ve belirlediği tercihe uygun eğitimi alabilmek için çalışma sürecinde kaygı yaşadıkları bilinmektedir (Peng, 2005; Soysal ve Söylemez, 2014). Diğer yandan, eğitim sistemlerinde sık sık yapılan değişiklikler, sınav sistemlerinde yapılan değişiklikler ve öğrencilerin içinde bulunmuş olduğu sosyo-ekonomik durumlar öğrencilerin mesleki karar vermeleri konusunda kaygı yaşamalarında etkili olmaktadır (Şanlı Kula ve Saraç, 2016). Kariyer gelişim sürecinde öğrencilerin hayal kırıklığı yaşama korkusu, iş ya da akademik yaşantılarında yaşamaları muhtemel problemlerle başa çıkamama düşünceleri ve gelecekle ilgili olumsuz düşüncelere sahip olmaları kaygılarını arttıran unsurlar olarak ele alınmaktadır (Tüfekçiyaşar, 2014; Yazar Aslan, 2015).

Alan yazında kariyer kaygısı ile ilgili yapılan çalışmalar (Akkoç, 2012; Alkan, 2014; Eryılmaz ve Mutlu, 2017; Özdemir Yaylacı, 2007; Yılmaz, Dursun, Güngör Güzeler ve Pektaş, 2014) daha çok ortaöğretim öğrencilerinin üniversite sınavlarına yönelik yaşadıkları kaygı durumlarını ele aldıkları görülmektedir. Ayrıca, kariyer kaygısı ile durumluk kaygı (Işık, 2014), yetkinlik beklentisi (Işık, 2012), kariyer kararsızlığı (Bacanlı, Eşici ve Öznlü, 2013) gibi konuların çalışıldığı görülmektedir. Ancak, ortaöğretim öğrencilerinin kariyer kaygıları ile ilgili derinlemesine yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Ortaöğretim dönemi öğrenciler için kariyer gelişimi açısından önemli kararlar verdiği ve çok yoğun kariyer kaygıları yaşadıkları bir dönemdir. Türkiye’de fen liseleri ortaöğretim okul türleri içerisinde akademik başarısı en yüksek olan okul türü olarak görülmektedir (Aktaş, 2021; Pehlivan, 2019). Dolayısıyla fen liselerinde son sınıfta öğrenim gören öğrencilerin kariyer kaygıları ile ilgili alan yazında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Sayılan tüm bu gerekçelerle birlikte bu çalışma ile fen lisesi son sınıf öğrencilerini kariyer kaygıları ile ilgili görüşlerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu sayede fen lisesi son sınıf öğrencilerinin mesleki kaygılarının neler olduğu ve konu ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi adına önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı

Fen lisesi son sınıf öğrencilerinin kariyer kaygıları ile ilgili görüşlerini incelenmeyi amaçlayan bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. “Mesleki kaygı” kavramından ne anlıyorsunuz? Kısaca tanımlar mısınız?
2. Tercih etmek istediğiniz meslek/mesleki alan hangisidir? En önemli tercih nedeninizi Açıklar mısınız?
3. Mesleki kaygılarınız sizi nasıl etkilemektedir? Açıklar mısınız?
4. Ortaöğretim son sınıf öğrencilerinin mesleki kaygılarının olumlu bir seviyede olabilmesine yönelik önerileriniz nelerdir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin analizi ve güvenilirlik geçerlilik çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde planlanarak gerçekleştirilmiş ve çalışmada fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenolojik desen, insanların yaşantıları, algıları, deneyimleri ve olay/durumları nasıl kavramsallaştırdıklarını ortaya koyan bir yöntemdir (Çepni, 2007; Demirkaya, 2008). Fenomenolojik desen ile yapılan içerik analizleri sonucunda ulaşılan veriler, öncelikle kavram haline dönüşmesi ve daha sonra olguyu açıklayabilecek temaların ortaya çıkarılmasına çalışılır. Böylece ulaşılan

sonuçlar betimlenerek aktarılır. Ayrıca, doğrudan alıntılara yer verilerek sonuçlar desteklenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Fen lisesi son sınıf öğrencilerinin mesleki kaygıları ile ilgili görüşlerinin incelendiği bu çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşmelerle elde edilen veriler bu çalışmada incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışmada yer alan katılımcılar çalışmanın amacına göre, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Orta Karadeniz Bölgesinde bulunan bir ilde fen lisesi son sınıfta öğrenim gören, 6'sı kız, 6'sı erkek öğrenci olmak toplam 12 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi, araştırmaya hız ve pratiklik kazandırdığı için nitel çalışmalarda yaygın kullanılan bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Tablo 1.

Çalışmada görüşleri alınan öğrenciler ile ilgili ön bilgiler

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Sınıf Düzeyi	Genel Akademik Ortalama	Tercih Etmek İstedığı Alan
Ö1	Kadın	17	12	95.173	Tıp
Ö2	Erkek	17	12	97.715	Genetik Mühendisliği
Ö3	Kadın	17	12	93.280	Tıp
Ö4	Kadın	17	12	91.780	Tıp
Ö5	Erkek	17	12	98.240	Yazılım Mühendisliği
Ö6	Kadın	17	12	92.854	Genetik Mühendisliği
Ö7	Kadın	17	12	94.623	Tıp
Ö8	Erkek	17	12	97.149	Yapay Zeka Mühendisliği
Ö9	Erkek	17	12	98.156	Genetik Mühendisliği
Ö10	Erkek	17	12	97.981	Yapay Zeka Mühendisliği
Ö11	Kadın	17	12	95.826	Yazılım Mühendisliği
Ö12	Erkek	17	12	97.349	Yapay Zeka Mühendisliği

Not: Çalışmaya katılan öğrenciler "Ö" olarak kodlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle elde edilmiştir. Bunun için öncelikle 13 soruluk görüşme formu hazırlanmış ve iki öğrenci üzerinden pilot çalışma yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda 3 sorunun diğer sorulara benzerlik gösterdiği gerekçesi ile görüşme formundan çıkartılmıştır. Ayrıca, soruların dil açısından incelenmesi için bir Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki bir uzmandan görüş alınmıştır. Sonrasında ise, ilk bölümünde öğrencilerin demografik bilgiler elde etmeye yönelik sorular bulunurken ikinci bölümünde öğrencilerin kariyer kaygıları ile ilgili sorulardan oluşan bir görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme formu alan uzmanlarının görüşleri de alındıktan sonra, nihai görüşme formunun ilk bölümünde öğrencilerin cinsiyeti, okul türü, yaşı, sınıf düzeyi, akademik başarısı ve tercih etmek istediğiniz meslek/meslek alanı ile ilgili sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise, öğrencilerin mesleki kaygıları ile ilgili görüşlerini incelemek için 4 tane açık uçlu soru olacak şekilde belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci

Fen lisesi son sınıf öğrencilerinin kariyer kaygıları ile ilgili görüşlerini incelemek için yapılan çalışma için, öncelikle Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 16.05.2022 tarih ve E-81614018-000-2200018946 sayılı karar ile izin alınmıştır. Ayrıca, ilgili Milli Eğitim Müdürlüğünden ve velilerden gerekli izinler alınmıştır. Sonrasında fen lisesi son sınıfta öğrenim gören ve gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyen öğrencilere ulaşılmıştır. Görüşmeden önce katılımcılara ve velilerine çalışma hakkında bilgilendirme yapılarak onam formu velilere imzalatılmıştır. Görüşmeler öğrencilerin uygun oldukları zaman diliminde yapılmıştır. Görüşmelerin derslerin aksamasına sebep olmaması için derslerin olmadığı ve derslerden sonraki zaman dilimlerinde okul rehberlik servisinde yapılmıştır. Bu görüşmeler katılımcıların kabulü ile ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşme sırasında katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için güven verici ve samimi bir iletişim tarzı benimsenmiştir. Görüşme süresi yaklaşık 30-40 dakika arasında olup, tüm görüşmeler yaklaşık 350 dakika kadar sürmüştür.

Verilerin Analizi

Çalışmada, veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Verileri toplama sürecinde öğrencilerden onay alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Yaklaşık 30-40 dakika süren görüşmeler deşifre edildikten sonra, öğrencilere tekrar gönderilerek değiştirmek, eklemek veya çıkartmak istedikleri yerler üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Verilere son halleri verildikten sonra etik ilkeler gereği ses kayıtları silinmiştir. Bu çalışmada elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmalarda genellikle kullanılan sürekli karşılaştırmalı analiz metodundan faydalanarak görüşme verileri sınıflandırılmıştır. Sürekli karşılaştırmalı analiz metodu

nitel çalışmalarda verilerin sınıflandırılması ve karşılaştırılmasında kullanılan bir metottur (Ekiz, 2013). Daha sonra sınıflandırılan veriler kavram haritaları ve tablolar şeklinde sunulmuştur. Veri analizi işleminde ayrıca, yorumlama yolu tercih edilmiştir. Katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplar, ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. Görüşme sorularına verilen cevaplar tablo ve şekiller oluşturulmuştur. Oluşturulan tablo ve şekiller genellikle katılımcılardan doğrudan alıntılara yer verilerek bulgular kısmında sunulmuştur. Katılımcıların bir soruya aynı cevabı farklı şekilde ifade etmiş olsalar da, bu cevap için ortak bir tema kullanılmıştır. Verilere dayalı olarak oluşturulan tablo ve şekiller içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçeriklerdeki farklılıklar ve benzerlikler yorumlanmıştır.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Çalışma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmeler not alınmıştır. Daha sonra notlardan elde edilen veriler tablo ve şekiller halinde sunulmuştur. Ayrıca, yüz yüze yapılan görüşmeler aracılığıyla çalışma konusu hakkında katılımcılardan daha ayrıntılı ve derinlemesine veri toplanmasını sağlanmıştır. Bu durumda nitel çalışmalarda geçerliliği arttırmaya yarayan önemli bir özelliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Çalışma kapsamında görüşmelerden sonra veriler katılımcıya özetlenmiştir. Daha sonra katılımcının verilerin doğruluğuna ilişkin düşünceleri alınarak katılımcı teyidi alınmıştır. Çalışmada verilerin analiz edilmesinde ve yorumlanmasında başka araştırmacıların görüşlerinden yararlanılması, verilerin amaca uygun bir şekilde toplanması için gerekli zamanın verilmesi, görüşmelerin uygun ortamlarda yapılması çalışmanın güvenilir olduğunu göstermektedir.

BULGULAR

Bu bölümde, çalışma soruları çerçevesinde, fen lisesi son sınıf öğrencilerinin kariyer kaygılarına ilişkin görüşleri sunulmakta ve yorumlanmaktadır. Katılımcıların “mesleki kaygı” kavramını ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplara ilişkin elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2.

Katılımcıların “mesleki kaygı” kavramını ile ilgili görüşleri

Kategori	Kodlar	f
Mesleki Eğitim (f= 30)	Seçtiğim meslek ile ilgili yeterli düzeyde mesleki eğitimi alamama durumu (Ö2, Ö3, Ö4, Ö7, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12)	8
	Staj konusunda sürecinde yaşanan sorunlar (Ö1, Ö3, Ö5, Ö7, Ö10, Ö12)	6
	Mesleği icra ederken yeterli eğitim desteğini alamama durumu (Ö1, Ö2, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9)	6
	Birlikte çalışılan personelin meslek ile ilgili eğitim ve tecrübe eksikliği (Ö3, Ö5, Ö8)	3
	Mesleki eğitime karşı ilginin yetersiz kalması durumu (Ö1, Ö2, Ö10)	3
	Mesleki bilgi ve becerilerin hızla değişmesi durumu (Ö4, Ö7)	2
	Mesleki yeterlilik için gerekli olan eğitimlere ulaşılma konusunda yaşanan zorluklar (Ö3, Ö8)	2
Gelecek Beklentisi (f= 32)	Gelecek ile ilgili belirsizliklerin olması (Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10, Ö11, Ö12)	10
	Teknolojik ve bilimsel alanlardaki hızlı gelişmeler (Ö1, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö11)	7
	Gelecekte farklı meslek alanlarının ortaya çıkması (Ö2, Ö4, Ö5, Ö7, Ö9, Ö11)	6
	Meslek alanları ile ilgili beklentilerin artması (Ö1, Ö4, Ö5, Ö7, Ö12)	5
	Belirlenen mesleki hedefe ulaşamama endişesi (Ö3, Ö5, Ö8, Ö11)	4
Mesleki Değer (f= 18)	Mesleğin maddi değeri (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12)	11
	Mesleğin toplumsal algısı, mesleğin toplumsal statüsü (Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö9, Ö10, Ö12)	7
Mesleki Sorumluluk (f= 12)	Mesleki sorumluluğu yerine getirme durumu (Ö2, Ö4, Ö5, Ö9, Ö10)	5
	Mesleki sorumluluk ile ilgili bireysel yetersizlikler (Ö1, Ö4, Ö9, Ö11, Ö12)	5
	Mesleki sorumluluk ile ilgili olumsuz algı (Ö2, Ö9)	2

Tablo 2’de görüldüğü gibi, öğrencilerin “mesleki kaygı” kavramını tanımlamaları ile ilgili görüşleri dört kategori altında toplanmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu mesleki eğitim kategorisinde (f= 30) ve gelecek beklentisi kategorisinde (f= 32) gruplandıkları, daha sonra sırasıyla, öğrencilerin mesleki değer kategorisi (f= 18) ve mesleki sorumluluk kategorisinde (f= 12) gruplandıkları görülmektedir. Tablo 2’ de görüldüğü gibi öğrencilerin mesleki kaygı kavramının genellikle mesleki eğitim ve gelecek beklentisi ile ilgili ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Mesleki eğitim kategorisi içerisinde araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir kısmı (f= 7) mesleki kaygıyı seçtikleri meslek ile ilgili yeterli düzeyde mesleki eğitimi alamam durumu ile ilişkilendirirken, öğrencilerin yarısı da (f= 6), mesleki kaygıyı staj sürecinde yaşanan sorunlar ve mesleği icra ederken yeterli eğitim desteğini alamama durumu ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Daha sonra sırasıyla, birlikte çalışılan personellerin meslek ile ilgili eğitim ve tecrübe eksikliği (f= 3), mesleki eğitime karşı ilgi eksikliği (f= 3), mesleki bilgi ve becerilerin hızla değişmesi (f= 2) ve mesleki eğitimlere ulaşma konusunda yaşanan zorluklar (f= 2) şeklinde sıralamışlardır. Aşağıda mesleki eğitim kategorisi ile ilgili öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

"Mesleki kaygı kavramını ben daha çok mesleki alanda alacağım eğitim süreci ile ilgili olduğunu düşünüyorum. Seçmeyi düşündüğüm meslek ile ilgili olması gerektiği kadar, yeterli diyebileceğim düzeyde eğitim alabileceğim ile ilgili yaşaması muhtemel problemler benim mesleki kaygılarımın temelini oluşturduğunu düşünüyorum. Örneğin, staj sürecinde yaşanması muhtemel sorunlar veya meslek hayatımda ihtiyaç duyabileceğim eğitimlere ulaşabilme ile ilgili sorunlar mesleki kaygının temel unsurları olduğunu düşünüyorum. Son olarak, mesleki kaygıyı meslekler ile ilgili eğitime yönelik ilginin az olması da bu konuda çok önemli olduğunu düşünüyorum." [Ö₍₁₎]

"Mesleki kaygı denilince benim aklıma daha çok seçmeyi düşündüğüm meslek alanı ile ilgili yeterli donanıma sahip olup olmayacağım, mesleğe başladığımda yaşayabileceğim problem durumları, birlikte çalıştığım iş arkadaşlarımla yeterlilik durumları ve kendimi alanın da geliştirebilmek için gerekli olan şartlara ulaşma noktasında yaşanan zorluklar geliyor." [Ö₍₃₎]

"Benim için mesleki kaygı, o meslek ile ilgili yeterlilik düzeyi ile alakalıdır. Ayrıca, mesleklerle ilgili hızlı değişikliklerin yaşanması ve beraberinde yeni bilgi ve beceriler gerektirmesi de mesleki kaygının yaşanmasında etkili olduğunu düşünüyorum." [Ö₍₇₎]

Gelecek beklentisi kategorisinde araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir kısmı (f= 10) mesleki kaygıyı gelecek ile ilgili belirsizliklerin olması ile ilişkilendirirken, öğrencilerin bir kısmı (f= 7), mesleki kaygıyı teknolojik ve bilimsel alanlardaki hızlı gelişmeler ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Daha sonra sırasıyla, öğrenciler mesleki kaygıyı gelecekte farklı meslek alanlarının ortaya çıkması (f= 6), meslek alanları ile ilgili beklentilerin artması (f= 5), belirlenen mesleki hedefe ulaşamama kaygısı (f= 4) ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Aşağıda gelecek beklentisi kategorisi ile ilgili öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

"Birçok kişide olduğu gibi bende de gelecekte meslekler ile ilgili nelerin olacağını bilememek, çok fazla belirsizliklerin olması, teknoloji ve bilimle hızlı değişikliklerin olması ve bu değişikliklere ayak uydurmada sıkıntıların olması mesleki yönden beni kaygılandırıyor. Ek olarak meslek alanları ile ilgili beklentilerin artması da mesleki kaygıyı arttırdığını düşünüyorum." [Ö₍₁₎]

"Belirsizlikler, farklı mesleklerin ortaya çıkması ve bizim yeni ortaya çıkan meslekler hakkında yeterli bilgiye sahip olmayışımız, beklentiler, belirlenen hedeflere ulaşma konusundaki endişelerin ve korkuların mesleki kaygıda en önemli etkenlerdir." [Ö₍₅₎]

"Çağımızda her alanda olduğu gibi mesleki alanda da çok hızlı değişiklikler yaşanıyor hedefler, beklentiler sürekli değişiyor ve çok sayıda farklı meslekler ortaya çıkıyor. Bütün bu süreçler insanlarda mesleki kaygının yaşanmasına neden olduğunu düşünüyorum." [Ö₍₄₎]

Mesleki değer kategorisinde araştırmaya katılan öğrencilerin tamamına yakını (f= 11) mesleki kaygıyı mesleğin maddi değeri ile ilişkilendirirken, öğrencilerin bir kısmı da (f= 7), mesleki kaygıyı mesleğin toplumsal algısı ve mesleğin toplumsal statü ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Aşağıda gelecek beklentisi kategorisi ile ilgili öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

"Mesleki kaygı konusunda mesleğin ekonomik değeri ile mesleğin toplumdaki karşılığı çok önemlidir. İnsanların bu iki temel unsura göre meslek seçtiklerini düşünüyorum. Dolayısıyla, bu iki unsur mesleki kaygı açısından önemli unsurlardır." [Ö₍₂₎]

"Maalesef günümüzde mesleğin maddi değeri daha çok ön plana çıkmıştır. Ayrıca, mesleğin toplum tarafında kabul görmesi tercih edilmesi de mesleki kaygı açısından önemli olduğunu düşünüyorum." [Ö₍₄₎]

"İnsanların mesleki kaygıları özellikle son zamanlarda daha çok mesleğin parasal getirisine ve toplumsal saygınlığı ile ilişkilendirildiği ve bu iki kritere göre değerlendirmelerin yapıldığını düşünüyorum." [Ö₍₁₀₎]

Mesleki sorumluluk kategorisinde araştırmaya katılan öğrencilerin yarısı (f= 5) mesleki kaygıyı mesleki sorumluluğu yerine getirme durumu ve mesleki sorumluluk ile ilgili bireysel yetersizlikler ile ilişkilendirirken, öğrencilerin bir kısmı da (f= 2), mesleki kaygıyı mesleki sorumluluk ile ilgili olumsuz algı ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Aşağıda mesleki sorumluluk kategorisi ile ilgili öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

"Mesleki kaygının bireyin mesleğinin gerekliliklerini yerine getirme/getirmeme veya meslek ile ilgili bireysel yetersizliklerin etkisi olduğunu düşünüyorum." [Ö₍₄₎]

"Mesleki kaygı konusunda bence toplumdaki mesleki sorumluluk ile ilgili olumsuz algılar, düşünceler ve mesleki sorumluluğun yerine getirilmesi konusunda yaşanan olumsuz durumların önemli rol oynadığını düşünüyorum." [Ö₍₂₎]

"İnsanların mesleki kaygıları birazda öz yeterlilikleri ile ilgili olduğunu düşünüyorum. Kendilerinin mesleklerin gerektirdiği becerilere sahip olma konusunda insanlar eğer kendilerini yeterli görmezlerse kaygılandıklarını düşünüyorum. Ayrıca, meslekler hakkında toplumsal görüşlerde etkilidir diye düşünüyorum." [Ö₍₉₎]

Katılımcıların mesleki tercihini etkileyen nedenlerle ilgili görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplara ilişkin elde edilen bulgular Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3.
Katılımcıların mesleki tercih nedenleri ile ilgili görüşleri

Katılımcılar	Mesleğin Niteliği	Mesleğin gerektirdiği özellikler	Mesleğin geleceği	Mesleğin iş olanakları	Mesleğin avantaj/dezaavantajları	Mesleğin değeri	Kariyer imkanı	Sosyo kültürel unsurlar	Aile, arkadaş, çevre etkisi
Ö1	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ö2	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	
Ö3		✓	✓	✓	✓	✓			✓
Ö4	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Ö5	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Ö6			✓	✓	✓	✓		✓	✓
Ö7	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Ö8		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Ö9	✓	✓		✓	✓	✓		✓	
Ö10	✓			✓		✓	✓	✓	✓
Ö11			✓	✓	✓	✓			
Ö12	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Frekans	8	8	8	12	10	12	7	9	7

Tablo 3’de görüldüğü gibi, öğrencilerin tamamı ($f= 12$), mesleki tercih nedenini mesleğin değeri ve mesleğin iş olanakları olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Daha sonra sırasıyla öğrencilerin mesleki tercih nedenlerini, mesleğin avantaj ve dezavantajları ($f= 10$), sosyo-kültürel unsurlar ($f= 9$), mesleğin niteliği ($f= 8$), mesleğin gerektirdiği özellikler ($f= 8$), mesleğin geleceği ($f= 8$), mesleğin kariyer imkânı ($f= 7$) ve aile, arkadaş, çevre etkisi ($f= 12$) şeklinde sıralandığı görülmektedir. Aşağıda mesleki tercih nedenleri ile ilgili öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

“Benim için mesleki tercih nedeninin en önemlisi seçeceğim mesleğin gelecekte beni nasıl bir yere taşıyacağıdır. Daha sonra da mesleğin gerektirdiği özellikler, iş imkânları, faydaları, mesleğin bana katacakları, parasal ve statü durumları da meslek tercihinde benim için önemlidir. Bunların dışında toplumsal ve ailesel etkenlerde mesleki tercihte belirleyici olduğunu söyleyebilirim.”[Ö₍₁₎]

“Meslek tercihinde gelecek önemli bir faktör, iş olanakları, faydaları, zararları, parasal etkenler, ailevi ve kültürler unsurlarında etkili olduğunu düşünüyorum.”[Ö₍₆₎]

“Aslında mesleki tercihi etkileyen birçok etken vardır. Sıralamak gerekirse, öncelikle ekonomik şartlar, iş olanakları, çalışma şartları, avantaj ve dezavantajları, mesleğin gelecekteki durumu bence en önemli etkenlerdir.”[Ö₍₁₁₎]

Katılımcıların mesleki tercih nedenleri ile ilgili görüşlerine bakıldığında, mesleğin değeri ve iş imkanları, mesleği avantaj ve dezavantaj durumu gibi gelecek ile ilgili nedenlerin belirgin bir şekilde baskın olduğu görülmektedir.

Katılımcıların mesleki kaygılarının etkileri ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplara ilişkin elde edilen bulgular Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4.

Öğrencilerin mesleki kaygılarının etkileri ile ilgili görüşleri

Katılımcılar	Performans kaybı	Yorgunluk	Umutsuzluk / Mutsuzluk	Odaklamada güçlük	Somatik bozukluklar	Tahammülsüzlük	Uyku problemleri	Mesleki başarısızlık düşünceleri	Özgüven problemleri
Ö1	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ö2	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ö3	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Ö4	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
Ö5	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ö6			✓	✓	✓	✓		✓	✓
Ö7	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Ö8	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Ö9	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Ö10	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Ö11		✓	✓	✓	✓	✓			
Ö12	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Frekans	10	11	12	12	10	11	8	10	11

Tablo 4’de görüldüğü gibi, öğrencilerin tamamı ($f= 12$), mesleki kaygılarının etkileri olarak umutsuzluk/mutsuzluk ve odaklama güçlükleri olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Daha sonra sırasıyla öğrencilerin mesleki kaygılarının etkilerini, yorgunluk ($f= 11$), tahammülsüzlük ($f= 11$), özgüven problemleri ($f= 11$), performans kaybı ($f= 10$), somatik bozukluklar ($f= 10$), mesleki başarısızlık düşünceleri ($f= 10$) ve uyku problemleri ($f= 8$) şeklinde sıralandığı görülmektedir. Aşağıda mesleki tercih nedenleri ile ilgili öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

“Mesleki kaygının birçok olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum, hatta yaşıyorum. Mesleki kaygının en çok bendeki olumsuz etkileri tahammülsüzlük, yorgunluk, bir eylemde bulunmama isteği, isteksizlik, umutsuzluk, dikkati toplayamama, baş ve karın ağrıları, olumsuz düşünceler, kendine güvenememe ve bazı dönemlerde uyku problemleri gibi etkilerini olduğunu düşünüyorum.”[Ö₍₂₎]

“Aslında mesleki kaygının biraz olması olumlu bir durum düşünüyorum. Ancak, kaygının düzeyi artınca beraberinde birçok olumsuz durumların yaşandığını düşünüyorum. Bu olumsuz durumlar genellikle çabuk sinirlenme, yılgınlık, halsizlik, isteksizlik, odaklanmama, baş ağrıları ve uyku düzensizliği gibi durumlar örnek olarak verilebilir.”[Ö₍₆₎]

“Mesleki kaygının etkileri kişiye göre değiştiğini düşünüyorum. Buna rağmen, genel olarak mutsuzluk hali, yorgunluk, isteksizlik, derslere odaklanamama, sinirlilik ve uyku sorunları, olumsuz düşüncelere geliştirme ve kendine güvenememe gibi birçok durumu kaygının etkileri olarak sıralamak mümkündür.”[Ö₍₆₎]

Öğrencilerin görüşlerine bakıldığında, mesleki kaygıdan daha çok psikolojik olarak etkilendikleri ve psikolojik etkilerin neden olduğu sağlık problemlerinden etkilendiklerini söylenebilir.

Öğrencilerin mesleki kaygılarının olumlu bir seviyede olabilmesine yönelik önerileri ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplara ilişkin elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5.

Katılımcıların mesleki kaygı ile ilgili önerileri

Katılımcılar	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9	Ö10	Ö11	Ö12	f
Mesleki tercih aşamalarında bilgilendirme çalışmaları yapmak	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12
Meslek tanıtım programları yapmak	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12
Rehberlik servislerinin mesleki rehberlik çalışması			✓	✓	✓		✓		✓	✓			6
Bireylerin mesleki kaygısını anlamak	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓					6
Sosyal destek kaynaklarını kullanmak	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓					6
Bireyin kendisini tanımasına yardım etmek			✓	✓	✓	✓		✓					6
Meslek tercih sürecinde profesyonel destek vermek	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓						6

Tablo 5'te görüldüğü gibi, öğrencilerin tamamı ($f= 12$), mesleki kaygının olumlu bir seviyede olması için mesleki tercih aşamalarında bilgilendirme çalışmalarının yapılması ve meslek tanıtım programları yapmak gerektiğini önerdikleri görülmektedir. Öğrencilerin yarısı da ($f= 6$) önerilerini, rehberlik servislerinin etkili çalışması, kişinin mesleki kaygısını anlamaya çalışmak, sosyal destek kaynaklarını kullanmak, bireyin kendisini tanımasına yardım etmek ve meslek tercihi sürecinde profesyonel destek alınması gerektiği yönünde belirttikleri görülmektedir. Aşağıda öğrencilerin mesleki kaygı ile ilgili önerilerine yönelik doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

"Öğrencilerin mesleki kaygılarını uygun bir seviyede olmasını sağlamak için birçok uygulama yapılabilir. Meslekleri tanıtmak ve meslekler hakkında bilgilendirici çalışmalar yapmak ilk aklıma gelen çalışmalardır. Daha sonra bireyin kendisini tanımasına yönelik rehberlik çalışmaları yapılabilir. Belki de en önemlisi kişinin mesleki kaygısını anlamaya ve yardımcı olmaya çalışmak gerekir."[Ö₍₂₎]

"Öncelikle meslekler hakkında tanıtıcı bilgiler verilebilir. Rehberlik servisi meslekleri tanıtan ve bu konu ile ilgili çalışmalar yapabilir. Ayrıca, mesleki kaygıyı gidermek için kişinin sosyal destek kaynaklarını devreye koymak gerektiğini düşünüyorum. Sosyal destek kaynakları bireyin ailesi, arkadaşları, öğretmenleri olabilir."[Ö₍₆₎]

"Bu konuda okullardaki rehberlik servisleri çok önemli rol oynamalıdır. Okul rehberlik servisi meslekleri tanıtmak, etkili karar verme, bireyi tanıma ile ilgili etkili ve yerinde çalışmalar yapılmalıdır. Bu konuda sürekli güncel bilgiler öğrencilere verilmelidir."[Ö₍₉₎]

Öğrencilerin görüşlerine bakıldığında mesleki kaygıları konusunda ilişkide oldukları insanların kendilerini anlamaya çalışmaları ve kendilerinin mesleki konuda bilgilendirilmek istedikleri ile ilgili öneriler de buldukları söylenebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, fen lisesi son sınıf öğrencilerinin kariyer kaygıları ile ilgili görüşleri nitel bir yöntem ile incelenmiştir. İlk olarak öğrencilere mesleki kaygı kavramı ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Öğrenciler mesleki kaygı kavramını; mesleki eğitim, gelecek beklentisi, mesleki değer ve mesleki sorumluluk kategorilerinde farklı tanımlamalar ile ele aldıkları görülmüştür. Alan yazında benzer çalışmalar (Akgün ve Özgür, 2014; Bacanlı, Eşici ve Özünlü, 2013; Işık, 2014; Kanten, 2012; Vignoli, 2015) çalışmanın bulgularını desteklediği görülmektedir. Öğrencilerin büyük bir kısmının mesleki eğitimin yeterli alınamayacağı veya beklentilerin karşılanamayacağı ile ilişkilendirerek tanımlamaya çalışması, mesleki eğitimin mesleki kaygıyı etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Birçok çalışmada (Hartung, Perfoli ve Vondracek, 2015; Kanten, 2012; Öztemel, 2014; Özyürek, 2013) öğrenciler yaşamış oldukları mesleki kaygıyı doğrudan ya da dolaylı olarak meslek ile ilgili almış oldukları eğitim ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Çalışmanın bulgularına dayanarak, eğitim politika yapıcılarının özellikle mesleki eğitim sürecini, öğrencilerin mesleklerinin gerekli kıldığı yetkinlikte hazırlanmalarını sağlayacak bir şekilde programlar hazırlamaları gerektiği söylenebilir.

Yapılan çalışmada öğrencilerin ikinci sırada mesleki kaygı kavramını ilişkilendirdikleri kategori ise gelecek beklentisi olduğu görülmektedir. Birçok çalışmada (Alkan, 2014; Ayyıldız, 2015; Eryılmaz ve Mutlu, 2017) görüldüğü gibi öğrencilerin meslek seçiminde en çok sıkıntı yaşadıkları konulardan biri de gelecek beklentisidir. Öğrencilerin gelecekte seçecekleri mesleklerin nasıl evrilebileceğini ön göremedikleri zaman mesleki kaygılarının daha da arttığı söylenebilir (Karakas, 2013; Özdemir Yaylacı, 2007). Bu nedenle öğrencileri mevcut meslek özellikleri hakkında bilgilendirmek yerine, öğrencileri geleceğe hazırlanmaya yönelik bilgi ve becerileri kazanmalarına yönelik çalışmaların yapılmasının daha önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, meslek seçimi ve mesleğe hazırlanma aşamalarında gelenekçi yaklaşımlar yerine, öğrencileri yirmi birinci yüzyıl becerilerine sahip, değişen ve gelişen meslek yaşamlarına hazırlamak eğitim kurumlarının en önemli görevlerinden biri olduğu söylenebilir.

Yapılan çalışmada öğrencilere mesleki tercih nedeni ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Öğrencilerin tamamı mesleki iş imkanları ve mesleğin değeri mesleki tercihte etkili olan nedenler olarak ifade ettikleri görülmüştür. Daha sonra öğrencilerin meslekle ilgili özellikler ve sosyo-kültürel etkenlerin meslek tercihinde belirleyici olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Bu bulgular alan yazındaki çalışmalarla (Mojgan, Kadir ve Soheil, 2011; Vignoli, 2015; Yazar Aslan, 2015) örtüştüğü görülmektedir. Başkal (2009) yapmış olduğu çalışmada, çalışmanın bulguları ile paralel olarak, öğrencilerin son zamanlarda mesleki tercihte aile ve toplum yerine mesleğin iş imkanları, avantaj ve dezavantajlarının daha belirleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öğrencilerin mesleki tercihlerini gelenekçi seçenekler yerine daha çok günün şartlarına uygun, daha rahat çalışabilecek meslekleri tercih ettikleri söylenebilir. Bu tercih farklılığında, meslek alanlarının çeşitlilik göstermesi ve sürekli bir değişim ve dönüşüme maruz kalması da etkili olduğu söylenebilir.

Öğrencilere mesleki kaygının etkileri ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Öğrencilerin tamamı mesleki kaygının en önemli etkisini umutsuzluk/mutsuzluk ve odaklanmada güçlük olduğunu belirtmişlerdir. Daha sonra öğrencilerin büyük bir kısmı, mesleki kaygının etkilerini, performans kaybı, yorgunluk, olumsuz düşünceler geliştirme, uyku problemleri ve öz güven problemlerine neden olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Çalışma bulguları alan yazında birçok çalışmanın (Flouri ve Buchanan, 2002; Nalbantoğlu Yılmaz ve Çetin Gündüz, 2018; Page, Brunch ve Haase, 2008; Santos ve Ferreira, 2012; Mutlu, 2011) bulguları ile örtüşmektedir.

Son olarak, öğrencilerin mesleki kaygı ile ilgili önerileri sorulmuştur. Öğrenciler, mesleki kaygı ile ilgili okul rehberlik servislerinin çalışmalarına dikkat çekmişlerdir. Bu konuda en önemli rol veya etkin görevin okul rehberlik servislerinde olduğunu dile getirdikleri görülmektedir. Mesleki karar sürecinin her aşamasında bilgilendirmenin önemli olduğunu, meslek tanıtımlarının yapılması gerektiği ve bireyin kendini tanımasının önemli olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Mesleki rehberlikte bireyin kendi yetenek, ilgi ve diğer bireysel özelliklerinin farkında olması çok önemlidir. Birey kendisini tanıdıktan sonra meslekler hakkında sağlıklı bilgiler edinmelidir. Daha sonra kendisi ve meslek arasında sağlıklı bir eşleştirme yapabilmelidir. Bütün bu süreçlerde okul rehberlik servisi anahtar rol oynamaktadır. Ayrıca, mesleki kaygı yaşayan bireyi anlamaya çalışılmalıdır. Empatik bir ilişki içerisinde kaygısını makul seviyeye getirebilmesi için kendisine destek vermek gerekir. Bu konuda da okul rehberlik servisine önemli görevler düşmektedir. Mesleki kaygı yaşayan bireye sosyal destek sağlamakta çalışmanın bulguları arasındadır.

Son zamanlarda bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de mesleki rehberlik çalışmalarına önem verildiği görülmektedir. Bu araştırmanın bulguları da literatüre eklenerek teoriye ve pratiğe yönelik önemli katkılar sunulduğu düşünülmektedir. Mevcut çalışma, fen lisesi son sınıf öğrencilerinin mesleki kaygılarını kapsayıcı bir biçimde ele alması bakımından mesleki kaygı ile ilgili alan yazında kritik bir öneme sahiptir. Bununla birlikte temel nitel desenle çalışılan bu araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. İlki, bu araştırmanın katılımcıları fen lisesi son sınıf öğrencileri ile sınırlıdır. Öğrenciler farklı sınıf düzeyi veya okul türüne ayrılarak değerlendirilmemiştir. Benzer amaçla gelecekte nitel ve nicel yöntemlerle çalışılacak araştırmalarda öğrencilerin mesleki kaygıları sınıf düzeyine, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim dönemlerine veya yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılabilir. İkinci sınırlılık, elde edilen veriler öğrencilerin kişisel yorumuna dayalı ve içtenliğiyle sınırlıdır. Üçüncü sınırlılık ise, araştırma verilerinin sadece Orta Karadeniz bölgesinde bir fen lisesinde öğrenim gören öğrencilerden toplanmasıdır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda farklı okul türü ve farklı sınıf düzeylerini de kapsayacak örneklemeler üzerinde çalışılması önerilebilir. Bu araştırma kapsamında elde edilen bulguların yorumlanmasında ve genellenmesinde çalışmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır.

ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçlarından öncelikle araştırmacılar mesleki kaygı konusunda gelecekte yapacakları teorik ve uygulamalı araştırmalar için yararlanabilirler. Ayrıca çalışma bulgularında eğitim politika yapımcılarının eğitim içeriklerini hazırlarken öğrencilerin konu ile ilgili görüşlerini merkeze almaları açısından, okullarda mesleki kaygıyı önlemeye yönelik eğitim politikaları oluşturulurken ve eylem planları geliştirilirken de bu araştırmanın sonuçlarından yararlanılabilir. Çalışmamızda mesleki kaygı konusunda bilgi eksikliği olmadığı görülüyor. Ancak, önleyici ve problem çözücü hizmetlerde eksiklik ya da farklılıklar var. Öğrencilerin mesleki bakış açılarını daha iyi anlaması, araştırmada ortaya konulan verilerin değerlendirilmesi ve başarılı bulunan mesleki rehberlik uygulamalarının yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılabilir. Mesleki kaygıyı azaltmak adına okullarda iletişim kanalları sonuna kadar açık tutulmalıdır. Okullarda öğrencilerin bireysel farklılıklarına yönelik çeşitli düzenlemeler yapılarak, öğrencilerin kendilerini daha iyi tanımalarına yardımcı olunabilir. Okullardaki mesleki kaygıyı önlemede, çalışmanın bulguları çerçevesinde yapılması gerekenler hakkında “Okul Mesleki Kaygı Haritası” çıkartılması faydalı olabilir. Bu şekilde, önlemlerin; hangi boyutta, hangi düzeyde, nerede, ne zaman ve kim tarafından gerçekleştirileceği belirlenebilecektir. Doğrudan mesleki kaygıyı önleyici çalışmaların yanı sıra, mesleki kaygı ile öğrencilerin baş etme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmalıdır. Mesleki kaygı ile ilgili okul personeli ve aileler tarafından tutarlı olunması gereklidir, bunu sağlamak amacıyla okulun iç ve dış tüm paydaşlarına eğitimler, seminerler verilir farkındalık düzeyi artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akgün, F. ve Özgür, H. (2014). Examination of the anxiety levels and attitudes of the information technology pre service teachers towards the teaching profession. *Journal of Theory and Practice in Education*, 10 (5), 1206 - 1223.
- Akkoç, F. (2012). Lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıkları ile kariyer inançları arasındaki ilişki. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 49 - 70.
- Aktaş, S. (2021). *Fen liseleri ve fen-sosyal bilimler proje imam hatip liseleri öğrencilerinin akademik başarı ve öz kontrollerinin duygusal zeka düzeylerini yordama gücünün belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Aksaray Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alkan, N. (2014). Üniversite adaylarının bölüm tercihleri: Bir kariyer araştırma yöntemi olarak bölüm tanıtımları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (41), 61 - 74.
- Ayyıldız, Y. (2015). Meslek lisesi son sınıf öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerine göre işsizlik kaygılarının incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, (20), 175 - 187.
- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2003). Çocukların kaygı düzeyleri ile annelerinin kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 28, (128), 65 - 71.
- Bacanlı, F., Eşici, H. ve Özünlü, M.B. (2013). Kariyer karar verme güçlüklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5, (40), 198 - 211.
- Başkal, S. (2009). *Anadolu, fen ve genel liselerde eğitim alan son sınıf öğrencilerinin bir üst öğrenime geçişte meslek seçimi ile ilgili yaşadıkları kaygıların çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Muğla ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Campagna, C. G. ve Curtis, G. J. (2007). So worried I don't know what to be: Anxiety is associated with increased career indecision and reduced career certainty. *Australian Journal of Guidance and Counseling*, 17, 91 - 96.
- Çatır, O. ve Karaçor, M. (2016). İnsan kaynaklarında kariyer planlama: Turizm öğrencileri üzerinde bir alan araştırması. *Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 201 - 220.

- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*, (Genişletilmiş 3. Baskı). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Daniels, L. M., Stewart, T. L., Stupnisky, R. H., Perry, R.P., ve LoVerso, T. (2011). Relieving career anxiety and indecision: The role of undergraduate students' perceived control and faculty affiliations. *Soc Psychol Educ.*, 14, 409 - 426.
- Demirkaya, H. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının küresel ısınma kavramını algılamaları ve öğrenme stilleri: Fenomenografik bir analiz. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8, 727 - 752.
- Demiriz, S. ve Ulutaş İ. (2003). 9 - 12 Yaş çocuklarının kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*. 3,(1), 1 - 9.
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eryılmaz, A. ve Mutlu, T. (2017). Yaşam boyu gelişim perspektifinden kariyer gelişimi ve ruh sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9, (2), 227 - 249.
- Flouri, E. ve Buchanan, A. (2002). The role of work related skills and career role models in adolescent career maturity, *Adolescent Career Development*, 51, 36-43.
- Gottfredson, L. S. (2002). Gottfredson's theory of circumscription, compromise, and self-creation, *Career Choice and Development*, 85 - 148.
- Gökçe, Z. ve Traş, Z. (2017). Lise öğrencilerinin kariyer karar verme güçlükleri ve ego kimlik statülerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 15, (1), 58 - 69.
- Gürsoy, F. (2006). Farklı sosyo ekonomik düzeydeki ergenlerin benlik tasarım düzeyleri ile kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, (2), 183 - 190.
- Hartung, P. J., Porfeli, E. J. ve Vondracek, F. W. (2015). Child vocational development: A review and reconsideration. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 385 - 419.
- Işık, E. (2012). The relationship of career decision self-efficacy, trait anxiety, and affectivity among undergraduate students. *Psychological Reports*, 111, 805 - 813.
- Işık, E. (2014). Çocuk kariyer gelişimi ile yaşam doyumu ve durumluk kaygı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 13 (2), 682 - 693.
- Kanten, S. (2012). Kariyer uyum yetenekleri ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 191 - 205.
- Karakaş, A. C. (2013). Paylaşma tutumlarının sınav kaygısı-gelecek kaygısı ile ilişkisi (Sakarya İli Örneği). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2, (1), 135 - 157.
- Kuzgun, Y. (2014). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş*. 6. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mojgan, F. H., Kadir, R. A. ve Soheil, S. (2011). The relationship between state and trait anxiety and career indecision of undergraduate students. *International Education Studies*, 3, 31 - 135.
- Mutlu, T. (2011). *Lise öğrencilerinde kariyer kararı verme güçlükleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Nalbantoğlu Yılmaz, F. ve Çetin Gündüz, H. (2018). Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 1585 - 1602.
- Özdemir Yaylacı, G. (2007). İlköğretim düzeyinde kariyer eğitimi ve danışmanlığı. *Bilig*, 40, 119 - 140.
- Öztemel, K. (2014). Duygusal ve kişilik ilişkili kariyer karar verme güçlükleri ölçeği'nin kısa formu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5, (42), 244 - 255.
- Öztemel, K. (2012). Kariyer kararsızlığı ile mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı arasındaki ilişkiler. *GEFAD / GUJGEF*, 32, (2), 459 - 477.
- Özyürek, R. (2013). *Kariyer psikolojik danışmanlığı kuramları: Çocuk ve ergenler için kariyer rehberliği uygulamaları*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Özyürek, R. (2016). *Kariyer psikolojik Danışmanlığı Kuramları*. 2. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Page, J., Bruch, M. A. ve Haase, R. F. (2008). Role of perfectionism and five-factor model traits in career indecision. *Personality and Individual Differences*, 45(8), 811 - 815.

- Pehlivan, H. (2019). Fen lisesi öğrencilerinin fizik dersine yönelik tutumları ile akademik benlik tasarımlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 55-64.
- Peng, H. (2005). Reduction in state anxiety scores of freshmen through a course in career decision. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 5, 293 - 302.
- Santos, P. J. ve Ferreira, J. A. (2012). Career decision statuses among Portuguese secondary school students: A cluster analytical approach. *Journal of Career Assessment*, 20, (2), 166 - 181.
- Soysal, A. ve Söylemez, C. (2014). İktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin bireysel kariyer planlamalarına etki eden faktörler: Kilis 7 Aralık Üniversitesi örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6, (12), 23 - 38.
- Şanlı Kula, K. ve Saraç, T. (2016). Üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13, (33), 227 - 242.
- Tüfekçiyavaş, T. (2014). *Lise 10. ve 11. sınıf öğrencilerinde kaygı, umutsuzluk ve benlik imgesi düzeylerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Ünsal, P. (2014). *Kariyer gelişim kuramları ve kariyer danışmanlığı*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Vignoli, E. (2015). Career indecision and career exploration among older French adolescents: the specific role of general trait anxiety and future school and career anxiety. *Journal of Vocational Behavior*, 5, 182-191.
- Yazar Aslan, B. (2015). Genç işsizliğe yönelik alan araştırması: Üniversite öğrencileri arasında kaygı ve umutsuzluk. *Çalışma İlişkileri Dergisi*. 6, (2), 71 - 86.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, İ. A. , Dursun, S., Güngör-Güzeler, E. ve Pektaş, K. (2014). Üniversite öğrencilerinin kaygı düzeylerinin belirlenmesi: Bir örnek çalışma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*. 4, (4), 16 - 26.